

AUTORECENZE ANEB PŘÁTELSKÁ ROZPRAVA NAD JEDNÍM TEXTEM

Jaroslav Miller

A Self-review or a Friendly Debate over One Article

The author subjects Josef Hrdlička's thoughts on the book *Uzavřená společnost a její nepřítelé: Město středo-východní Evropy, 1500–1700* [The Closed Society and Its Enemies: The City in Central Europe, 1500–1700] to critical examination. He draws attention to two shortcomings in Hrdlička's review which led to a partial misinterpretation of his study. Josef Hrdlička refrains from a deep analysis of the theoretical underpinnings of Miller's book, which are based on the explanatory potential of Popper's concepts of open and closed societies. Besides, the author tries to furnish proof that the reviewer did not wholly respect the genre demarcation of the study, for he finds fault with the book for a purported lack of research methods; the application of such methods, however, would be proper to a different type of scholarly text.

Jaroslav Miller (1971) působí na Filozofické fakultě Univerzity Palackého, Jaroslav.Miller@seznam.cz

Minulé číslo časopisu Dějiny – teorie – kritika (4/2007, s. 132–141) otisklo obsírnou recenzi Josefa Hrdličky na mou knihu *Uzavřená společnost a její nepřítelé: Město středo-východní Evropy, 1500–1700*. Na úvod budiž řečeno, že jsem recenzentův polemicky zaměřený text přečetl se skutečným potěšením, neboť při snaze o vyváženost je fundovaný, korektní a intelektuálně patřičně stimulující, což jsou atributy, které žánr vědecké recenze v českých historických periodikách často bolestně postrádá. Domnívám se také, že jeho text v obecných rysech vystihl slabiny i přednosti mé práce. Má potřeba reagovat na Hrdličkovu recenzi tak nepravděpodobně jako z pocitu příslovečné potrefené husy, nýbrž spíše z věcného (a často šalebného) pocitu vzájemného nepochopení mezi autorem díla a autorem recenze. Mám totiž za to, že recenze se vyhnula hlubší reflexi teoretických východisek mé práce, jejíž absence takto poněkud zastírá poselství (není-li tento výraz příliš nadnesený) celého textu. V důsledku tak dochází k situaci, jež je vědním východiskem literárněvědných úvah Stephena Greenblatta a ostatních představitelů tzv. nového historismu, totiž ke střetnutí dvou diskurzivních rovin a rozdílných interpretací, jež se nemohou protnout, a tudíž znesnadňují vzájemné porozumění.

Josef Hrdlička označil můj pohled na problematiku raně novověkých urbánních společností za podnětný a zajímavý, zároveň však absolutně rezignoval na pokus rozvést, v čem spočívá jeho případná specifčnost. Nechtě tedy následující řádky Josef Hrdlička vnímá jako kolegiální pokus o přátelskou rozpravu nad textem mé knihy, či jako snahu o rozšíření jeho jinak kvalitní recenze.

Koncipoval jsem svou knihu jako text vybízející k hlubší úvaze o interpretačních možnostech vnitřních změn v městském sociálním organismu v období přechodu ke společnosti organizované na občanském principu. K tomuto účelu jsem využil popperovského konceptu otevřené a uzavřené společnosti vycházející převážně z kritiky platonské vize ideálního státu. Symptomem této metamorfózy byl podle mého názoru postupně narůstající rozpor mezi utopickou vizí města, odpovídající ideálu uzavřené společnosti, a jeho každodenní negací, jejíž destruktivní účinek v mnou sledovaném období postupně narůstal. Nahlédneme-li na problematiku vývoje městských společností z tohoto úhlu, otevírají se před námi nové možnosti čtení pramenů a výzkumu reality městského života ve středověku i v raném novověku. Pro ilustraci vysvětlujícího potenciálu popperovského rozlišení mezi otevřenou a uzavřenou společností v kontextu urbánních dějin zde krátce zmíním alespoň jeden konkrétní příklad, jehož hlubší analýza bude předmětem studie v současné době připravované do tisku.¹

Studujeme-li pečlivě texty městského dějepisectví 16.-18. století, odhalíme existenci všudypřítomné tenze mezi normou a její negací, která byla jedním ze zásadních strukturálních znaků tohoto literárního žánru. Většina urbánních historiků by zřejmě souhlasila s názorem, že prameny městské provenience vesměs podávají svědectví o syrové každodenní realitě městského života, jehož charakteristickým znakem bylo permanentní sociální napětí, časté kolize mezi soukromými cíli a obecnými zájmy, či narušování principů veřejného pořádku a kolektivní morálky. V období raného novověku se navíc konfliktní potenciál uvnitř městských společností v důsledku vyšší mobility obyvatelstva a jeho konfesijní i kulturní roztržitosti dále zvýšil. Podrobíme-li však analýze bohatý soubor textů, které obvykle řadíme do kategorie narativních pramenů (oficiální městské kroniky, pamětní knihy, panegyrické texty, soukromé měšťanské deníky atd.), zjišťujeme, že topos svornosti, jednoty, harmonie, řádu a kolektivismu vždy tvořil základní stavební kámen jejich argumentační konstrukce. Tento typ pramene (ponechám zde stranou městské tradice, rituály a slavnosti) tedy urbánním historikům odhaluje dvojí sebepercepci

1 JAROSLAV MILLER, *Snový svět idejí a syrovost skutečnosti: městská historiografie raného novověku jako utopie* (v tisku).

středověkého a raně novověkého města, *normativní utopickou*, která pracuje s vizí a tradicí ideální harmonické městské obce, a *subverzivní realistickou*, která podává střízlivou, často až naturalistickou charakteristiku města jako konfliktního společenství.

Zaměříme-li se pouze na rozbor normativně utopické dimenze městského dějepiscectví, která zdůrazňuje hodnoty uzavřené společnosti v popperovském smyslu, zjistíme, že v mnoha ohledech tvoří paralelu k literárnímu žánru raně novověké utopie, jenž nabízel bezpochyby nejhutnější popis dobových představ o ideální společnosti a jenž v dílech Thomase Mora, Tommasa Campanelly, Francise Bacona, Johanna Valentina Andrae či (do jisté míry) Jamese Harringtona zaznamenal v průběhu 16.-17. století výrazný rozkvět. V dobových utopiích je vysněná politická a sociální struktura téměř bez výjimky nahlížena jako vysoce organizovaná, vztahově úzce provázaná, výrazně kolektivistická a v mnoha směrech (kulturně, jazykově, právně, konfesijně) unifikovaná komunita. V utopických společnostech jsou vesměs zabudovány disciplinační mechanismy omezující osobní svobodu, individuální rozhodnutí a autonomní kritické úsudky. Výsledkem je názorově téměř monolitní sociální struktura. Hodnoty jako poslušnost, řád, autorita a disciplína jsou tak v raně novověkých utopiích nadány výrazně pozitivními konotacemi, zatímco pluralita názorů jako opak řádu a jednoty, individuální volba a autonomní jednání jsou chápány jako zdroj rozvratu a počátek zkázy. Díla zmíněných autorů sice částečně odrážela obecně středověké a raně novověké představy o harmonické podobě sociálních vztahů uvnitř celé společnosti, avšak základní entitu, na níž jednotliví autoři demonstrovali a testovali své utopické vize, tvořilo ve všech případech město a městská obec.

Přítomnost stejné vize ideální komunity, avšak projektované do života reálně existující urbánní společnosti odhaluje také textový rozbor narativních pramenů městské proveniencce, v nichž identifikujeme totožná klíčová slova a základní hodnoty jako v dobových utopiích.² V tomto ohledu mají k utopickému literárnímu žánru nejbližší panegyrická díla oslavující město a jeho obyvatele, která můžeme považovat za specifický druh městského dějepiscectví. V těchto textech totiž zpravidla dominovala rovina normativní nad rovinou pozitivní, přičemž výsledkem byl obraz města „jaké by mělo být“, a nikoli „jaké skutečně je“. Sen o ideální harmonické

2 K problematice tzv. klíčových slov a základních hodnot ve středověkém a raně novověkém městském prostředí srov. HANS-CHRISTOPH RUBLACK, *Grundwerte in der Reichsstadt im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit*, in: *Literatur in der Stadt, Bedingungen und Beispiele städtischer Literatur des 15. bis 17. Jahrhunderts*, (ed.) Horst Brunner, Göttingen 1982, s. 9-36.

ké městské obci však tvořil inherentní součást také standardních městských kronik, měšťanských deníků, pamětních knih i popisů městských ústav, v nichž bylo zachování vnitřní jednoty a řádu vnímáno jako základní předpoklad prosperity města a naopak jakákoli disharmonie mohla vést až k jeho pádu, popřípadě k tyranii jednotlivce či naopak k bezuzdné anarchii. Autoři městských kronik a děl věnovaných městskému politickému zřízení totiž ve větší či menší míře inklinovali k popisu vysněné, virtuální reality

Vztah mezi raně novověkými utopiemi a narativními prameny městského dějepisectví se formoval na základě intertextuality, tedy vzájemného propojení a komunikace. Tezi o vnitřní provázanosti obou žánrů podporuje i proces recepce dobových utopií v městském prostředí. Například v roce 1518, tedy pouhé dva roky po prvním vydání Morova spisu, byl v Basileji pořízen jeho latinský přetisk a v roce 1524 nechal basilejský purkmistr Claudius Catiuncula vydat pro potřeby městské rady druhou část *Utopie* v německém překladu, přičemž Morovo dílo mělo plnit funkci příručky poskytující teoretický návod k výkonu dobré vlády v kontextu města.³ V roce 1555 vyšlo opět v Basileji utopické dílo Gaspara Stiblina *De eudaemonensium republica commentariolus* inspirované propracovanou organizací městského života, které později posloužilo Johannu Valentinu Andreae jako jeden z předobrazů jeho ideálního města *Christianopolis*.⁴

Vyšše uvedená zjištění ukazují na společné pramenné a inspirační zdroje dobových utopií i městské historiografie. Oba literární žánry vydatně čerpají z biblické a obecně křesťanské tradice, přičemž představy pozemského ráje, milenaristické vize a idea vzorové boží obce tvořily jednu z rovin jimi konstruovaného obrazu dokonalé společnosti. V centru pozornosti nicméně zůstalo především ideální politické zřízení a harmonická organizace společnosti jako dokonalý produkt kolektivního úsilí jejích členů a dílo lidského umu.⁵ Textový rozbor tak odhaluje hluboký vliv klasické antické filozofie a antického politického myšlení, které ostatně sloužily rovněž jako východisko úvah mnoha středověkých církevních autorit. Analýza an-

3 THOMAS MORUS, *De optimo reipublicae statu, deque insul Utopia libellus vere aureus, nec minus salutaris quam festivus*, Basel 1518. K úloze německého překladu v městské politice srov. ERICH KLEINSCHMIDT, *Stadt und Literatur in der Frühen Neuzeit: Voraussetzungen und Entfaltung im südwestdeutschen, elsässischen und schweizerischen Städteraum*, Köln-Wien 1982, s. 231.

4 GASPAR STIBLIN, *De eudaemonensium republica commentariolus*, in: *Coropaedia, sive de moribus et vita virginum sacrarum libellus*, Basel 1555. Ke vlivu tohoto textu na dílo Johanna Valentian Andreae *Christianopolis* srov. T. KLEINSCHMIDT, *Stadt und Literatur*, s. 231-232.

5 Určitou výjimku představovalo dílo Johanna Valentina Andreae *Christianopolis* a několik dalších textů s velmi výrazným milenaristickým poselstvím.

tického písemnictví naznačuje, že středověké a raně novověké představy o ideálním státě a dokonalém sociálním uspořádání mají své kořeny také v úvahách Platona a Aristotela rozpracovaných především v jejich dílech *Ústava* (Platon) a *Politika* (Aristoteles).⁶ Jinými slovy, narativní prameny městského dějepiscectví i dobové utopie přímo či zprostředkovaně přejímaly tradici platonsko-aristotelovského diskurzu o kritériích dokonale organizované společnosti.

Z výše řečeného vyplývá hned několik závěrů. Obraz raně novověkého města jako uzavřené společnosti především není umělou konstrukcí (popperovskou či mou vlastní) „sice podnětnou, na druhé straně leckdy svůdnou až zrádnou“, jak ve své recenzi naznačuje Josef Hrdlička, nýbrž reálně existující sebepercepce města jako ideální harmonické komunity ve zděděné a částečně zvulgarizované platonsko-aristotelovské tradici. S tím souvisí problém žánrového vymezení mé studie, jež míří do sféry dějin idejí, protože se zabývá problematikou rozpadu hodnotové a myšlenkové soustavy středověkého a raně novověkého urbánního světa. Můj text je tedy pokusem o syntézu mapující ideové zakotvení a obranné diskurzivní strategie městských společností v období 16.-17. století. Právě nízká reflexe této roviny mé práce má za následek, že Josef Hrdlička ve své recenzi navrhuje alternativní badatelské přístupy a poukazuje na (mnou neřešené) problémy, jejichž zohlednění a rozbor však spadají do zcela jiného žánru vědeckého textu a v kontextu mé argumentace postrádají relevanci. Jeden z typických příkladů představuje recenzentova výtku, jež se týká čtvrté kapitoly analyzující konflikty v raně novověkých městech. Josef Hrdlička v této souvislosti hovoří o „absenci údajů o sociální struktuře městské obce, která není blíže vymezena a vyznívá spíše jako anonymní masa“. Kapitola se však zaměřuje na rozbor převládající rétoriky, argumentační strategie a normativních hodnot, a prosopografický, kulturně antropologický přístup či výzkum jemného přediva mocenských vazeb ve městě není jejím cílem. Tento pohled jsem ostatně jasně deklaroval nejen v úvodu zmíněné kapitoly, ale rovněž celé knihy.

Předchozí odstavce věnované vlivu antického politického myšlení na formování hodnotového světa středověkých a raně novověkých městských společností snad také lépe objasňují titul knihy *Uzavřená společnost a její nepřítel*. Mimochodem recenzentův dojem, že domnělý původní název mé dizertace *Between Middle Age and Modernity: Urban Societies in East-Central Europe* by knize slušel lépe, vyústil v půvabnou slovní hříčku založenou na zábavném omylu. Termín *middle age* v angličtině označuje střední věk, popřípadě životní zralost, zatímco termín středověk má

6 PLATON, *Ústava*, Praha 1993; ARISTOTLE, *The Politics*, Cambridge 1992.

v angličtině formu plurálu (*Middle Ages*). Protože jsem nepsal (a dosud pohříchu vím pouze málo, a neodvažuji se tedy psát) o tomto stadiu lidského života, správný titul mého budapeštského textu přirozeně zní *Between Middle Ages and Modernity: Urban Societies in East-Central Europe*.

Výše nastíněný přístup k problematice vývoje městských společností zároveň otevírá otázku motivace takto zaměřeného výzkumu. Jako jeden z účastníků (skromné) debaty o charakteru urbánní historie v České republice mám v posledních letech stále silnější obavu (jež se přirozeně může ukázat jako bezpředmětná a já bych tomu byl upřímně rád), zdali tato oblast bádání nedospívá v jistém smyslu k limitu svého rozvoje. Na tomto místě si dovoluji jistě zevšeobecnění s vědomím existence podvrtných výjimek.

Období po roce 1989 probíhalo vesměs ve znamení dohánění, tedy aplikace pohledů a postupů, které bychom v západoevropské a americké vědě mohli označit již za klasické. V tomto ohledu vykonala česká urbánní historie obrovský kus práce a troufám si tvrdit, že v mnoha směrech dnes dosahuje evropského standardu (dovoluji se tedy nesouhlasit s názorem recenzenta o nelichotivém obrazu českého a moravského urbánního dějepisectví ve srovnání s polským, badatelsky mnohem početněji zastoupeným a výrazněji decentralizovaným). Klíčová otázka však zní, zdali kvalitativní rozvoj posledních takřka dvou desetiletí nepřechází postupně v rozvoj kvantitativní, jehož základním rysem je kumulace stejně metodicky a tematicky zaměřených textů a nízký potenciál inovace.

Shodneme-li se, že ambice domácích urbánních historiků by neměly končit u pouhé recepce zahraničních vlivů, ale měly by spočívat v hledání vlastních podnětů a ve snaze vnutit zahraničním partnerům a kolegům vlastní autentický pohled, potom je nutné položit si legitimní otázku, jakými cestami by se bádání mělo/mohlo v budoucnu ubírat. Za sebe navrhuji tři paralelně uplatnitelné scénáře. Především se domnívám, že česká urbánní historie by měla věnovat hlubší pozornost kritické reflexi vlastního vývoje, jenž se po druhé světové válce vyznačoval převahou (quasi)marxistického pohledu. Ten byl a dosud je v kontextu urbánní historie převážně buď ze setrvačnosti přejímán, či a priori odmítán. Polemika na tomto poli by výrazně prospěla kontinuálnímu pohledu na mnoho jevů z oblasti městského života středověku, raného novověku i novověku. Co se týče metodických inovací, slibný potenciál skýtají především systematický komparativní přístup, ovšem kombinovaný s výpadem za hranice klasické historické vědy do míst, která jsou tradičním hájemstvím příbuzných oborů. Tím spíše, že srovnávací a interdisciplinární výzkum zůstávají již po desetiletí trvalými, i když horlivě vzývanými popelkami také v rámci urbánního bádání na západ od českých hranic. Je-li tedy (pokud vůbec) má kniha v něčem podnětná, potom snad právě snahou o skloubení všech tří výše zmíněných přístupů, byť uznávám, že konečný výsledek může svádet k dílčím kritickým výhradám, ostatně pregnančně vyjádřeným v Hrdličkové recenzi. Povede-li

můj pohled na „modernizační“ vývoj městských společností k širší věcné polemice, potom můj text splní beze zbytku svůj cíl.

K některým poznámkám Josef Hrdličky se stručně vyjádřím v závěru této rozpravy. Recenzent mi vytýká, že jsem do své srovnávací studie nezařadil také rakouská města. Jeho odůvodnění, že vzhledem k příslušnosti k jednomu státnímu útvaru (habsburské monarchii) by činilo takovou komparaci logickou, navozuje zajímavou otázku, zda tato skutečnost byla pro kulturní, politický, hospodářský a sociální vývoj měst relevantní, a pokud ano, tak do jaké míry. Všichni víme, že používání termínu *stát* je pro období středověku a raného novověku, řečeno s Quentinem Skinnerem, do značné míry výsledkem mlčenlivého konsenzu historiků, a to mimo jiné proto, že z pohledu dnešního chápání hovoříme o takřka neexistující politické struktuře, která měla ve všech ohledech slabý a pouze občasný vliv na život společnosti (vědomě pomíjím odlišnou sémantiku tohoto slova ve středověku a raném novověku). Mnou provedená částečná komparace uherských a českých městských společností například naznačila, že vývoj urbánních center na dvou územích tvořících integrální součást habsburské monarchie byl ve všech sledovaných rovinách vysoce autonomní. Koneckonců výrazně disparátní rysy vykazoval i vývoj urbánního života v jednotlivých zemích Koruny české, tedy celku, jehož míra integrity byla výrazně vyšší než v případě celé habsburské monarchie. Je-li tomu tak, potom komparace městských společností v zemích Koruny české, Uhrách a Polsku s urbánním vývojem v rakouských zemích je stejně (málo) opodstatněná jako srovnání s městy španělskými, francouzskými či německými. Neobstojí ani další podpůrné tvrzení recenzenta, že „rakouská města (...) také zrovna nestojí v centru pozornosti anglo-amerických či francouzských syntéz“. Pouhé nahlédnutí do stěžejních prací anglo-americké a francouzské proveniencce (Hohenberg-Lees, Bairoch, De Vries, Cowan) však ukazuje, že míra reflexe vývoje rakouských měst je nesrovnatelně vyšší než v případě urbánních center v Čechách či Uhrách. Navíc, shodneme-li se na tom, že němčina zůstává minimálně v evropském kontextu jedním z hlavních jazyků vědy, zjistíme, že problematika rakouských urbánních center se těšila a těší dlouhodobému a poměrně stabilnímu zájmu, mimo jiné díky činnosti institucí pro výzkum měst v Linci či německém Münsteru.

Na několika místech své recenze Josef Hrdlička poukazuje, a v některých případech nepochybně oprávněně, na problém terminologie. Považuje-li však za sporný „výklad o raně novověkém vnímání revoluce, neboť vůbec nevíme, zda raně novověký měšťan toto slovo znal“, musím mu jemně vytknout značnou rozrztitost při čtení této pasáže mé knihy. Ve svém textu jsem zpochybnil aplikaci termínu revoluce (quasi)marxistickou historickou vědou na městská sociální a politická hnutí, a to s odůvodněním, že slovo revoluce bylo ve středověku a raném novověku nadáno značně odlišným významem než dnes. V centru mé kritické pozornosti se ocitla terminologie dnešní vědy, a nikoli jazyková a vzdělanostní výbava průměr-

ného měšťana raného novověku. Jen na vysvětlenou. Samotný termín revoluce je produktem středověké latiny a původně se vztahoval především ke kruhovitému pohybu nebeských těles dospívajících po určité době zpět k výchozímu bodu své poutě. Teprve ke konci 16. a na počátku 17. století se termín stává součástí dobového politického slovníku, v němž označoval úsilí o návrat k původnímu stavu společenských, politických či náboženských poměrů.⁷

Roztržitost byla zřejmě příčinou také několika upozornění na mou zdanlivě protikladnou argumentaci. Podle Josefa Hrdličky například popírám své vlastní tvrzení, že řada bohatých měšťanů se snažila imitovat šlechtický styl života, když o několik stránek dále tvrdím, že „městské společnosti měly tendenci se vymezovat antiteticky vůči šlechtickému světu“. Z uvedených parafrází, byť vytržených z kontextu kapitoly, je zjevné, že jde o rozpor čistě iluzorní. Zatímco v prvním případě hovořím o ambicích, tužbách a finančních možnostech jednotlivce, ve druhém mám na mysli měšťanský stav a měšťanskou kulturu jako svébytnou součást rané novověké společnosti.

Logický rozpor naopak vykazují některá místa v Hrdličkově recenzi. Autor recenze skrytě naznačuje, že text mé knihy odhaluje mé nepřilíš dobré povědomí o stavu základního výzkumu k dějinám českých měst, avšak hned v následující větě vlastní tvrzení popírá informací, že má studie (spoluautor Petr Černíkovský), publikovaná v Českém časopise historickém v roce 2005, dokazuje mou výbornou znalost vývoje českého urbánního dějepisectví. Pokud se Josef Hrdlička podivuje nad tím, že v mé knize nenachází odkazy na díla některých současných českých a moravských badatelů, a přitom uznává, že mám alespoň průměrné povědomí o současném stavu městské historiografie, potom se nabízí jediné logické vysvětlení. Některé práce svých kolegů (Bůh mi odpusť) jsem nevyužil z několika důvodů. Buď se zabývají jinou problematikou, nebo nejsou kompatibilní s koncepcí mé knihy, či opakují argumenty a závěry formulované již dříve v jiných textech jiných autorů.

Pozornější pohled do bibliografické části, jež je – uznávám uživatelsky nepřilíš šťastně – rozdělena do oddílů „monografie a konferenční sborníky“ a „časopisecké studie“, však prozrazuje přítomnost prací téměř všech současných badatelů, jejichž jména Josef Hrdlička v mé knize postrádá.

Není mi dále příliš jasné, z jakého důvodu mi recenzent doporučuje vyvarovat se vcelku banálního tvrzení, že „sociální vzestup měšťana se odehrával na pozadí opačného procesu – sociálního sestupu šlechtice“. Oba víme, že málo zřetelná

7 Podrobněji například JOHN DUNN, *Revolution*, in: *Political Innovation and Conceptual Change*, (edd.) Terence Ball, James Farr, Russell L. Hanson, Cambridge 1989, s. 333-356.

a pohyblivá kulturní a sociální hranice (v raně novověkém Polsku i hranice právní) byla prostupná z obou stran a v pramenech takových případů nacházíme stovky. Nemám nic proti tvrzení recenzenta, že tento proces se většinou netýkal české a moravské vysoké šlechty. Za prvé to však neznamená, že neexistoval, a za druhé jsem ve svém textu marně hledal jakoukoli zmínku o pauperizaci šlechty ve spojitosti s českými či moravskými pány.

V posledních řádcích se musím opět vrátit na začátek této rozmluvy. Hrdličkova recenze, s podstatnou výjimkou reflexe teoretických východisek mé knihy, poměrně zdařile naznačila její přednosti i slabiny, kterých jsem si sám velmi dobře vědom a které jsem ostatně sám naznačil v předmluvě knihy. Poukázal-li Josef Hrdlička na některé úhly pohledu, které jsem sám nedocenil či opominul, a odstartuje-li tak širší kritickou diskusi o mé koncepci vývoje městských společností v předmoderním období, nemohu si přát více. Snad jenom to, aby se můj iniciační text (neboť ho přesně takto chápu) stal úvodem k dalšímu výzkumu.